

I. TBMM HÜKÜMETİ'NİN İLK ULUSLARARASI ANLAŞMASI: "20 GÜNLÜK MUVAKKAT MÜTAREKE"

Cihat YILDIRIM*

Özet

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükümeti ilk uluslar arası anlaşmayı bilinenin aksine Ermenistan ile değil İtilaf Devletleri İttifakının büyük ortaklarından Fransa ile yapmıştır. 28-29 Mayıs 1920'de imzalanan bu anlaşma bir "geçici ateşkes anlaşması"dır. Maraş, Urfa, Antep, Mersin ve Adana havalisinde mücadele eden kuva-yı milliye müfrezelerimizin askeri başarılarının eseri olan bu ateşkes anlaşması Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükümeti için bir siyasi başarı ve uluslararası arenada tanınmışlık sorununun çözümünde önemli bir başlangıçtır.

Anahtar Kelimeler

I.TBMM Hükümeti, Fransa, Geçici Ateşkes, Güney Cephesi, Milli Mücadele

THE FIRST INTERNATIONAL AGREEMENT OF TGNA GOVERNMENT: 20 DAYS TEMPORARY ARMISTICE

Abstract

Contrary to known, The Turkish Grand National Assembly and The Government didn't make the first international agreement with Armenia; they made the first agreement with France, the major shareholder of the Allies. This agreement, signed on 28-29 May 1920, was a "temporary cease-fire agreement". That agreement was the military success of the platoons of the Nationalist Forces combating in the vicinity of Maras, Urfa, Antep, Mersin, and Adana and it was also an important step for the Turkish Grand National Assembly and the government on the way of solving the problem of recognition in the international arena

Key Words

The First Government of The Turkish Grand National Assembly, France, the temporary cease-fire, South Front, The Nationalist Forces

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. cyildirim@aksaray.edu.tr

GİRİŞ

TBMM'nin açılışı, genel itibariyle Türk tarihinin önemli hadiselerinden olup özde ise Milli Mücadele'nin seyrini değiştiren önemli bir dönüm noktasıdır. Aynı zamanda Türk Milleti için yeni bir başlangıçtır.

Mondros Mütarekesi sonrasında İtilaf Devletleri'nin yaptığı işgallere karşı sürdürülecek milli politikaların belirlendiği Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde mümkün mertebe İstanbul Hükümeti ile işbirliği halinde memleketin işgallerden kurtarılması düşünülmüştür. Ancak İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki askeri varlığı dikkate alınarak İstanbul hükümetleri ile işbirliğinin devamlı ve sağlıklı olamayacağı ihtimali düşünülerek böyle durumlarda takip edilecek yol ve yöntemler de bu kongrelerde değerlendirilmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin açılışı bu değerlendirmelerin eseriştir. Erzurum Kongresi'nde alınan "vatanın ve istiklalin muhafaza ve teminine hükümet-i merkeziye muktedir olmadığı takdirde, temin-i maksat için, bir hükümet-i muvakkate teşekkül edecektir"¹ şeklindeki karar İstanbul'daki hükümetin milli davaya sahip çıkmaması ya da çıkamaması halinde takip edilecek yolun yeni ve müstakil bir hükümet kurmak olduğuna işaret etmektedir. Aynı kararın devamında böyle bir hükümeti kurma yetkisinin milli kongrede olduğu, fakat milli kongrenin toplantı halinde olmadığı bir zamanda böyle bir ihtiyaç olursa yetkinin Temsil Heyeti'nde olduğu da belirtilmiştir.

Temsil Heyeti, İstanbul'un 16 Mart 1920'deki işgalinden itibaren gelişmeleri yakından takip etmiş, yerli ve yabancı kaynaklardan edindiği istihbaratı değerlendirmiştir. Üç dört günlük takip ve değerlendirmenin sonucunda işgalin geçici olmadığını ve artık İstanbul Hükümeti'nden millete ve memleketeye özellikle Kuva-yı Milliye'ye bir yarar gelmeyeceği kanaatine varılmıştır. 19 Mart 1920'de yapılan bu değerlendirmeler sonucunda "salahiyet-i fevkaladeye haiz" bir milli meclisin toplanmasına ve hükümet işlerinin bu meclis tarafından yürütülmesine karar verilmiştir.

Temsil Heyeti'nin 19 Mart 1920 tarihli kararı doğrultusunda ülke genelinde mebus seçimleri yapılmış ve vilayetlerince seçilen mebuslar aralıklarla Ankara'ya gelmişlerdir. Bu arada İstanbul'da işgal sonrası tatil kararı alarak dağılan Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin azalarından isteyenlerin yeniden seçilme şartı olmaksızın Ankara'daki meclis çalışmalarına katılmalarına da imkân tanınmıştır.² Temsil Heyeti 21 Nisan 1920 tarihinde yaptığı toplantı ile meclisin 23 Nisan 1920 günü açılmasına ve bu çerçevede yapılacak iş ve işlemlere karar vermiştir.³

23 Nisan 1920'de TBMM mebusların ve Ankara ahalisinin iştirak ettiği merasimlerle resmen açılmış ve hükümet şekli olarak "meclis hükümeti" düzeni benimsenmiştir. Hükümetin kuruluşu meselesi çok kritik ve hassas bir konudur. Çünkü işgalcilerin elinde ve kontrolünde de olsa İstanbul'da bir hükümet hala

¹ ATATÜRK, M. Kemal; *Nutuk*, C-I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982, s.66.

² ATATÜRK, s.421.

³ ATATÜRK, s.431 vd.

mevcuttur. Mustafa Kemal 26 Nisan 1920’de meclise verdiği bir önerge ile hükümet kurmanın zarureti ve kurulacak hükümetin kuruluş esaslarını meclise kabul ve tasdik ettirmiştir.⁴ 3 – 4 Mayıs 1920 tarihli çalışma toplantıları ile 11 bakanlık hükümet kurulmuş ve resmen görev ve başlamıştır.⁵ Hükümet “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti” ismini almış ve bu ismi kullanmıştır.

I.T.B.M.M Hükümeti’nin programı sade ve kısa tutulmuştur. “Çünkü milletin bekasının tehlikeye düştüğü bir sırada nazari, karışık, uzun süren muameleden kaçınmak gerekmektedir. Dış politika hedefi, Misak-ı Milliye gerçekleştirme ve memleketi işgal eden devletlerin buna uymalarını sağlamaktır. İç politikada milli birlik ve dayanışma korunacak, askeri alanda Kuvayı Milliye muntazam bir askeri teşkilata dönüştürülecektir.”⁶

Mustafa Kemal 24 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda üç oturum süren uzun bir bilgilendirme konuşması yapmıştır. Bu konuşmasında meclisin açılışına kadar geçen süreçte yaşananları, sebep ve neticeleri itibarıyla olayları anlatmıştır. Diğer yandan “Osmanlı Devleti’nin izlediği iç ve dış siyaseti eleştirmiş ve T.B.M.M’nin izleyeceği siyaseti şöyle özetlemiştir: ‘Milletimizin kuvvetli, mesut ve istikrarlı yaşayabilmesi için devletin tamamen milli bir siyaset takip etmesi ve bu siyasetin iç teşkilatımıza tamamen uyması ve dayanması lazımdır.’”⁷ Görüldüğü üzere T.B.M.M ve T.B.M.M Hükümeti “milli siyaset” ilkeleri çerçevesinde iş ve icraat üretecektir.

24 Nisan 1920’de meclis başkanlığına seçilen Mustafa Kemal “meclis hükümeti” düzeni tesis edildiği için aynı zamanda hükümet başkanlığı görevini de üstlenmiştir. Meclis ve hükümet başkanı Mustafa Kemal’in belirlediği “milli siyaset” ilkeleri etrafında politika üretecek olan hükümetin önünde çözmesi gereken çok önemli sorunlar mevcuttur. Bu problemleri şu üç temel noktada özetlemek mümkündür;

- a- İçerde meşruiyet kazanma olarak da özetleyebileceğimiz “milli birlik ve beraberliği” tesis ederek kendi otoritesine karşı oluşabilecek tepkileri kontrol etmek,
- b- İşgalci güçler karşısında yokluk ve zorluklara rağmen mücadelesini sürdüren Kuvayı Milliye’yi daha etkin hale getirmek,
- c- Bütün bu uğraşlar yanında uluslararası alanda meşruiyet kazanmak yani tanınmaktır.

T.B.M.M dış politikaya diğer meselelere önem verdiği kadar aynı yönlükte ilgi ve önem vermiştir. 30 Nisan 1920’de T.B.M.M’nin açılışı Avrupalı devletlere duyurulmuştur. Meclis hükümeti kurulur kurulmaz hemen uluslararası düzeyde meclisin ve hükümetin ilişkilerini geliştirecek adımlar atılmıştır. 11 Mayıs 1920’de Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyet Rusya ile temas kurmak

⁴ ATATÜRK, C-II, s.438

⁵ YALÇIN, Durmuş (ve diğerleri); *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, AKDİTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.2000, s.192 vd.

⁶ YALÇIN, s.193.

⁷ YALÇIN, s.191.

üzere Moskova'ya gönderilmiştir. Öncelikle ülkemizi işgale den İtilaf Devletleri ile siyasi, ekonomik ve askeri rekabet içindeki Sovyet Rusya ile daha kolay ilişki kurulabileceği düşünülmüştür. Elbette İtilaf Devletleri Misak-ı Milli hedefi ile yeni bir başlangıç yapan T.B.M.M 'ni ve onun hükümetini kendi işgal politikalarının gereği ve sonucu olarak pek kolay tanımayacaktır. T.B.M.M Hükümeti bunun bilincindedir. Bu bilincin bir göstergesi olarak T.B.M.M aldığı bir kararla, İstanbul Hükümeti'nin 16 Mart 1920 tarihinden itibaren yaptığı ve yapacağı anlaşmaların, verdiği ve vereceği imtiyazların hükümsüz sayılacağını bütün dünyaya ilan etmiştir.⁸ Bu karar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Türk Milleti'nin mukadderatında tek yetkili merci olarak kendisini gördüğünün ilanıdır. Bu gerçeği gerek tarafsız devletlere ve gerekse İtilaf Devletleri'ne kabul ettirmek hiç de kolay olmamış, dış politikada meclisin ve hükümetin meşruiyet kazanması zorlu ve meşakkatli bir süreçten geçmiştir.

T.B.M.M Hükümeti'nin dış siyasetteki engellerini aşmasında öncelikle Kuva-yı Milliye daha sonra da Türk ordusu etkili olacaktır. Zira Kuva-yı Milliye ve ordumuz işgalci güçler karşısında askeri başarılar kazandıkça İtilaf Devletleri ve diğer tarafsız devletler resmi ilişki tesis etmek için TBMM'nin ve hükümetin kapısını aşındırmaya başlayacaklardır. İbnönü Muharebesi'nden sonra T.B.M.M Hükümeti'nin Londra Konferansı'na davet edilmesi ve Sovyet Rusya ile Moskova Anlaşması'nın yapılması gibi örnekler uluslararası ilişkilerdeki olumlu gelişmelerin askeri başarılarımıza endeksli olduğunu göstermektedir.

I.T.B.M.M Hükümeti'nin imzaladığı ilk uluslararası anlaşmanın Ermenistan ile imzalanan "Gümrü Anlaşması"⁹ olduğu yönünde bir genel kabul mevcuttur. Ancak araştırmalarımız I.T.B.M.M Hükümeti'nin kuruluşunu müteakiben Fransa ile resmi temaslarda bulunduğunu ve bir "muvakkat ateşkes" (geçici ateşkes) imzaladığını göstermektedir. Bu anlaşma, "geçici" de olsa İtilaf Devletleri ittifakını oluşturan üç büyük devletten birisiyle yapılması ve I.T.B.M.M Hükümeti'nin imzaladığı "ilk uluslararası anlaşma" olması noktalarında önem arz etmektedir. T.B.M.M Hükümeti –Fransa arasındaki siyasi ilişkilerin başlangıcını oluşturan bu anlaşmadan bahsetmeden önce Fransa'yı T.B.M.M Hükümeti'ni muhatap almayacağına sevk eden nedenler üzerinde durmalıyız.

I- 20 GÜNLÜK MUVAKKAT MÜTAREKE'YE GİDEN SÜREÇTE KUVA-YI MİLLİYE'NİN ROLÜ

I.Dünya Savaşı devam ederken İtilaf Devletleri savaş sonrası ile ilgili olarak bir dizi gizli anlaşmalar imzalayıp, özellikle Osmanlı topraklarının paylaşımı hususunda bazı projeler hazırlamışlardır.¹⁰ Bu projelerde Fransa'ya Suriye, Irak'ın kuzeyi ve Mersin'den Urfa'ya kadar uzanan Doğu Akdeniz ve Güney Doğu Anado-

⁸ YALÇIN, s.194.

⁹ BAYUR, Yusuf Hikmet; *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Türk Tarih Kurumu Yayinevi, Ankara, 1973, s.67-68

¹⁰ AKŞİN, Aptülhata, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991 s.19 vd.

lu bölgeleri vaat edilmiştir. Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanarak yürürlüğe girince İtilaf Devletleri gizli sözleşmelerde kendilerine tahsis edilmiş olan yerlerin işgali için hazırlıklara başlamıştır. Bu maksatla İtilaf Devletleri Filistin, Suriye ve Çukurova'nın işgaline zemin oluşturacak şekilde bu bölgelerdeki Osmanlı ordularının tahliyesine yönelik bir planı uygulamaya koymuşlardır. Bu plana göre; Filistin Cephesi'ndeki bütün Osmanlı birlikleri 1 Aralık 1918 akşamına kadar Ceyhan Nehri'nin batısına çekileceklerdir; Seyhan Nehri'nin batısı ile Tarsus-Adana tren hattının kuzeyine yapılacak ikinci çekilme 5 Aralık 1918 akşamına kadar tamamlanacaktır; Pozantı'nın batısına yapılacak üçüncü ve son çekilme 15 Aralık 1918'de tamamlanmış olacaktır.¹¹

Osmanlı Ordusu bir yandan bu tahliye çalışmalarını yaparken diğer yandan İtilaf Devletleri İskenderun, Dörtyol ve Mersin'e asker çıkararak Osmanlı Ordusu'ndan boşalan mevkiileri kontrol etmeye başlamışlardır. İtilaf Devletleri 17 Aralık 1918'de Mersin'i, 18 Aralık 1918'de Tarsus'u ve 19 Aralık 1918'de Adana'yı da işgal etmişlerdir.¹²

Başlangıç olarak bu muntkanın işgalini İngiltere ve Fransa birlikte gerçekleştirmişlerdir. Fakat işgal muntkasında askeri ve siyasi kontrol İngiliz işgal kuvvetlerinde olmuştur. İngiltere ise Çukurova ve Güneydoğu Anadolu'ya getirdiği birliklerde genellikle Hintli müstemele askerlerini istihdam etmiştir. Bunların ekseriyeti de Müslüman'dırlar. Bu durum işgal birlikleri ile bölge ahalisi arasında problem çıkmasını engelleyen bir faktör olarak görülebilir. Ne var ki bu durum fazla sürmeyecektir. Çünkü bu muntkada İngiliz birliklerinin varlığı ve denetimi elde tutması I.Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli paylaşım planlarına aykırıdır. Çünkü Sykes-Picot Mutabakatı'na göre bu bölge Fransa'nın kontrolünde olacaktır. İngiltere bu mutabakatı sadece Çukurova'nın işgaline iştirak ederek ihlal etmemiş aynı zamanda Irak'ın kuzeyini de işgal etmiştir ki söz konusu mutabakatta da bu bölgenin Fransa'nın nüfuzuna terk edilmesi planlanmıştır. Bu durum Fransa'yı uzun vadede rahatsız etmiş ve iki ülke arasında 15 Eylül 1919'da yeni bir anlaşma yapılarak egemenlik alanları yeniden tespit edilmiştir.¹³ Bu yeni plan gereği İngiliz işgal birlikleri Urfa, Antep, Maraş, Adana, Mersin ve havalisini terk ederek bu muntkanın askeri ve siyasi denetimini Fransız İşgal birliklerine bırakmışlardır.¹⁴ Fransa, İngiltere'nin bu çekilmesine karşılık daha önce kendisine vaat edilen Irak'ın kuzeyinden vazgeçmiştir.

Fransa'nın Urfa, Antep, Maraş, Adana, Mersin ve havalisinde askeri ve siyasi denetim, kontrol ve yönetimi üstlenmesi bu işgale bağlı beklentileri olan Ermeni azınlığı harekete geçirmiştir. Özellikle işgal birlikleri içinde Er-

¹¹ ATASE Arş., KLS : 240, D : 8, Fh : 11; HTVD, S: 21, Ves: 780.

¹² HTVD, S: 33, Ves: 830

¹³ ASLAN, İzzet; *Atatürk Silifke'de*, Adana, 1981, s.25

¹⁴ Kurtuluş Savaşı'nda İçel Tarihini Yazma Komitesi; *Kurtuluş Savaşı'nda İçel*, İstanbul, 1971, s.45

meni lejyonerlerin Fransız üniforması ile istihdamı Ermeni çeteleri cesaretlendirmiş gerek işgal birlikleri ve gerekse onların silahlandığı Ermeni çetelerin Müslüman ahali üstünde baskı ve zulmü artmaya başlamıştır.¹⁵ İngiliz işgalci birliklerinin çekilmesi, Fransız birliklerinin kontrolü ele alması ve buna bağlı olarak Ermeni çetelerin taşkınlıkları bölgede milli mücadele fikrini güçlendirmiş ve Müslüman ahaliyi harekete geçirmiştir. İngiliz ve Fransız birlikleri arasındaki bu değişime denk düşen süreçte Temsil Heyeti'nin talimatları ile İçel, Mersin, Adana, Maraş, Antep ve Urfa'da Kuva-yı Milliye'nin teşekkülü için çalışmalar başlamıştır.¹⁶ Fransız işgal muntikasında bu işgali sonlandırma niyeti ile yapılan hazırlıklar tamamlanmadan Kuva-yı Milliye birliklerimiz kendisini harbin içinde bulmuştur.

Bölgedeki muharebelerin başlangıç noktasını Maraş hadisesi teşkil etmiştir. Temsil Heyeti Maraş'ta işgal birliklerinin ve Ermeni azınlığın artan zulmüne karşı Kuva-yı Milliye'nin direnişe geçmesi üzerine, İçel Kuva-yı Milliyesi'ne ileri harekât emrini vererek Fransız işgal birliklerine karşı top yekûn bir mücadele başlatmıştır.¹⁷

Maraş'ta 29 Ekim 1919'da İngiliz işgal birlikleri çekilmiş ve yerlerine Fransız birlikleri gelmiş ve birkaç gün içinde zulümler başlamıştır. Ocak 1920'ye kadar bazı münferit olaylar olmuş ancak işgale karşı hazırlıklar yapılmakla birlikte topyekûn bir müdafaa söz konusu olmamıştır. 21 Ocak 1920'de işgalcilerin şehrin ileri gelenlerini toplantıya çağırıp onları çıkan olaylardan sorumlu tutarak tutuklamaları üzerine Maraş halkı direnişe geçmiştir.¹⁸ Temsil Heyeti Reisi Mustafa Kemal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin sürdürdüğü bu direnişe katkı sağlamak için Kılıç Ali, Yörük Selim ve Cemil Cahit Beyi Maraş'a göndermiştir. 11 Şubat 1920'ye kadar devam eden direniş sonunda Fransız işgal birlikleri 11 Şubat'ı 12 Şubat'a bağlayan gece şehirden çekilmişlerdir. Maraş'ta Kuva-yı Milliye'nin zaferi Avrupa'da özellikle de Fransa da büyük yankı uyandırmıştır.¹⁹ Bu başarı hem Fransız cephesinde hem de Milli Mücadele'mizin genelinde kurtuluşa olan inancı ve güveni artıran bir zafer olmuştur. Diğer yandan Fransa'da kamuoyu Türklere karşı takip edilen işgal politikalarını sorgulamaya başlamıştır.²⁰

Maraş işgalden kurtulurken diğer yandan Urfa'da 9 Şubat 1920'de işgalcilere karşı başlatılan kuşatma 11 Nisan 1920'de işgalcilerin can güvenliklerinin sağlanması şartı ile şehri tahliye etmeleri ile neticelenmiştir.²¹ Maraş'tan sonra Urfa'nın da işgalden kurtuluşu, Kuva-yı Milliye müfrezelerimize, Temsil

¹⁵ YALÇIN; C-1, s.237

¹⁶ ATASE Arş. KLS:310, D:27, Fh:62

¹⁷ ATASE Arş. KLS:308, D:26, Fh:3

¹⁸ YALÇIN, s.237

¹⁹ AKYÜZ, Yahya; *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, Ankara 1988, s.182 vd.

²⁰ AKYÜZ, s.184-185

²¹ YALÇIN, s.242

Heyeti'ne umut ve milletimize moral kaynağı olmuştur. Diğer yandan Fransa'da kamuoyunun büyük ölçüde hükümet aleyhine döndüğü ve hükümetin işgal politikalarının tenkit edilmeye başlandığı tespit edilmektedir.²²

Antep'te Kuva-yı Milliye Kumandanı Şahin Bey öncülüğünde Şubat 1920'de direniş başlatılmıştır. Şahin Bey'in Antep-Kilis yolunu kapatarak başlattığı direniş işgalcilerin bu yolu kontrol altına almalarıyla 11 Ağustos 1920'de kuşatmaya dönüşmüştür. Ancak Antep halkı bu kuşatmaya 8 Şubat 1921'e kadar direnecektir.²³

Mersin ve Tarsus muntıklarında Maraş direnişine endeksli başlayan "ileri harekât"ın neticesinde Mayıs 1920 itibariyle Fransız işgal birlikleri Mersin'de şehir merkezine, Tarsus'ta yine şehir merkezine kadar ve Mersin-Tarsus tren hattına kadar çekilmeye mecbur bırakılmışlardır.²⁴ Diğer yandan Pozantı'daki işgal taburunun kontrol ettiği Ulukışla ve Çiftehan ile Ulukışla Pozantı arasındaki tren yolu ve tüneller Ereğli ve Niğde'de oluşturulan müfrezeler tarafından kontrol altına alınmıştır.²⁵ Ayrıca Tarsus ve Karaisalı muntikasındaki Kuva-yı Milliye müfrezelerinin koordineli çalışmaları ve taarruzları neticesinde Adana-Pozantı tren hattı ile karayolu tamamen Kuva-yı Milliye'nin kontrolüne geçmiştir. Bu durum Pozantı'daki Fransız işgal taburunun mahsur kalmasına sebebiyet vermiş, bu birliği kurtarmak için Adana'dan yollanan birlikler Kavaklıhan mevkiinde Kuva-yı Milliye müfrezelerinin direnişiyle karşılaşarak başarısız bir şekilde geri dönmeye mecbur bırakılmıştır.²⁶ Pozantı'da mahsur kalan bu taburu kurtarma ümidini kaybeden Adana'daki işgal kuvvetleri komutanı Albay Brémond bir uçak vasıtasıyla taburun komutanı Binbaşı Mesnil'e "Yardım gelecek diye beklemeyin. Sizi kurtarmak imkânsız; elinizden gelenin en iyisini yapın"²⁷ mesajını yollamıştır. Bu tablo "geçici ateşkes"e giden süreçte işgal kuvvetleri komutanının çaresizliğini ortaya koymaktadır. Sadece Pozantı'daki tablo değil, Maraş ve Urfa yenilgileri yanında Mersin, Tarsus ve Adana muntıklarındaki başarısızlık ve kayıplar Fransız işgal kuvvetlerini diplomatik temas zeminine çekmiştir.

II- I. TBMM HÜKÜMETİ'NİN VE FRANSA'NIN MÜTAREKE GEREKÇELERİ

Fransızlar işgal muntıklarında özellikle Nisan ve Mayıs 1920 itibariyle büyük güçlüklerle karşılaşıyorlardı. Zira Kuva-yı Milliye müfrezelerimiz gerek halkın ve

²² AKYÜZ, s.186

²³ TANSEL, Selahattin; *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, c.III*, İstanbul,1991 s.208 vd

²⁴ YILDIRIM, Cihat; *Millî Mücadele Döneminde İçel Sancağı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya-1998, s.216 vd.

²⁵ ENER, Kasım; *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi*, Ankara,1996 s.111 vd.

²⁶ YILDIRIM, s.240 vd.

²⁷ AKYÜZ, s.187

gererekse kolorduların desteği ile işgal kuvvetleri karşısında pek güçlü bir konuma gelmiş ve işgalci Fransız birliklerini ardı ardına mağlup etmekteydiler. Maraş, Antep ve Urfa da yapılan muharebelere kayıplarla ayrılan Fransızlar Adana ve Mersin Cephesi'ne önem vermişler, fakat buralardaki savaşları da kaybetmekten kurtulamamışlardır.

İşgalci Fransızlar cephedeki bu kötü vaziyetleri karşısında TBMM Hükümeti ile temas ve müzakere temin etmeye çalışmışlardır. Özellikle Mayıs 1920 başlangıcından itibaren Fransa'nın görüşme çabaları yoğunlaşmış ve önce Ankara'ya İstanbul'dan bir binbaşı ve bir sivil memur gelerek I.TBMM Hükümeti ile görüşmüştür. Yalnız bu ilk görüşmeden olumlu hiçbir netice çıkmamıştır.²⁸ Bu ilk teşebbüsten bir sonuç alamayan Fransızlar Mayıs 1920'nin sonlarına doğru Fransa'nın Suriye Fevkalade Komiseri General Gouraud'yu temsilen Robert de Caix başkanlığında bir heyeti Ankara'ya göndermişlerdir. Yapılan müzakerenin neticesinde bu Fransız heyetle I.TBMM Hükümeti arasında 20 günlük bir mütareke yapılmıştır.²⁹

Böyle geçici bir mütarekenin yapılması Fransızlar için bir mecburiyetti. Zira Fransız işgal kuvvetleri Güney Cephesi'nin tamamında kötü günler yaşamaktaydı. Görüşmelerin başladığı günlerde de Pozantı da Binbaşı Mesnil kumandasındaki tabur mahsur durumda idi. İşgal muntikasındaki muharebelere Fransız kuvvetlerinin başarısızlık sebepleri de şu iki hususla ifade edilmelidir. Birincisi Kuva-yı Milliye neferlerinin vatanı işgalden kurtarmak hususundaki azim ve kararlılığıdır. İkinci mühim husus Fransız işgal kuvvetlerindeki neferlerin büyük bir kısmının Müslüman müstemleke askerlerinden teşekkül etmesidir. Zira Müslüman Cezayirli ve Tunuslu Fransız neferler Kuva-yı Milliye'ye karşı cansiperane bir şekilde savaşmamaktadırlar.³⁰ Böyle bir mütarekenin imzalanması neticesinde Fransızlar hem Pozantı'daki garnizonu kurtaracak ve hem de cephe genelinde kötü durumda olan kuvvetlerini takviye edecek ve gerekirse cepheye yeni bir düzenleme yapacaklardı.³¹ Fransızların sahip olduğu bu temel hedeflere rağmen, Ankara'da görüşmeler devam ederken Pozantı'daki Mesnil Taburu "Karboğazı Savaşı" neticesinde Kuva-yı Milliye tarafından esir alınmıştır.³² Fransızların artık bundan sonraki hedefi cepheyi takviye etmekten başka bir şey olamazdı. Bu geçici mütareke temelde Pozantı Garnizonu'nun kurtarılması amacını taşımasına rağmen anlaşmanın Mesnil Taburu'nun esir düşmesinden sonra yapılmış olması mütarekenin Fransız kamuoyunda Pozantı yenilgisinin sonucu olarak yorumlanmasına sebep olmuştur.³³ Fransızların böyle bir anlaşma yapmak istemeleri ve res-

²⁸ ATATÜRK, C:II, S.453

²⁹ Aynı

³⁰ SARAL, A. Hulki-SARAL, Tosun, *Vatan Nasıl Kurtarıldı?* Ankara 1969, s. 132

³¹ GENÇ, Şeref. "20 Günlük Mütarekenin İç Yüzü", *Kuva-yı Milliye Dergisi*, S. 89, Mersin 1968, s.27

³² "Karboğazı Savaşı" için bakınız: YILDIRIM, s.246 vd

³³ AKYÜZ, s. 188

men görüşmeleri başlatmaları TBMM Reisi Mustafa Kemal'de Fransızların Adana ve havalisini tahliye etmek istedikleri şeklinde bir intiba uyandırmıştır.³⁴

Fransa'nın geçici bir mütareke talebinin I. TBMM Hükümeti'nce kabul edilip bir anlaşma yapılması neticesinde I. TBMM Hükümeti'nin temin etmek istediği bazı hedefler vardı. Bu hedeflerden birincisi askerî noktadadır. Bu askerî hedef "Adana muntakası ve cephelerinde bulunan ve kısmen askerle de takviye olunan millî kuvvetleri sükûnetle tanzim ve tensik etmeği".³⁵ İkinci hedef siyasî idi. Bu siyasî hedefi TBMM Reisi Mustafa Kemal daha sonra bizzat kaleme aldığı Nutuk isimli eserinde şöyle izah etmektedir: "Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti, henüz İtilaf Devletleri'nce bittabi tasdik edilmemişti. Bilakis memleket ve milletin mukadderatına müteallik mesailer İstanbul'da Ferit Paşa Hükümeti'yle münasebet ve muamelede bulunmakta idiler. Bu itibarla Fransızların İstanbul Hükümeti'ni bir tarafa bırakıp Ankara'da bizimle müzakere de bulunmaları ve herhangi bir meselede itilaf eylemeleri o gün için temin-i mühim siyasî bir nokta idi"³⁶. I. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin bu mütareke neticesinde temin edeceği temel hedefler siyasî bakımından muhatap alınıp uluslararası platformda tanınmaya bir adım atmak, Türk Milleti'nin mukadderatında teksöz sahibi olduğunu büyük devletlere kabul ettirmektir. Askerî bakımdan ise amaç, cephedeki Kuvayı Milliye müfrezelerini bir intizama sokup gerekli takviyeleri yapmaktır. Hatta bu anlaşma Türkiye tarafından Fransa ile yapılacak esaslı bir anlaşma için atılmış mühim bir adım olarak yorumlanmıştır.

III- "20 GÜNLÜK MUVAKKAT MÜTAREKE" NİN İMZALANMASI VE UYGULANMASI

Cephede askerî bakımdan zorluklar yaşayan Fransızlar Fransa'dan gelen Kardinal Dubois ile görüşmek için bir temsilcinin görevlendirilip Karadeniz'deki herhangi bir limana gönderilmesini istemişler fakat bu teklif I. TBMM Hükümeti tarafından kabul edilmemiştir. İsimleri zikredilmemekle birlikte bir binbaşı ve bir sivil yetkilinin İstanbul'dan Ankara'ya gönderildiği ve girişimin de sonuçsuz kaldığı ifade edilmektedir. İstanbul'da yaşayan ve Fransa'nın ajanı olduğu ifade edilen bir Fransız bankacının Van Valisi Haydar Bey'i Fransız İşgal Ordusu Kumandanı ve Yüksek Komiser General Gouraud ile görüşmek için Beyrut'a gitmeye ikna etmiştir. Kuvayı Milliye yanlısı olduğu ifade edilen Haydar Bey ve beraberinde Binbaşı Reşit, Şevket Bey, Mazhar Müfit (Kansu) Bey, M. Sovua ile Beyrut'a gelmiş ve General Gouraud tarafından iyi karşılanmışlardır.³⁷

Mart 1920'nin sonlarında yapılan bu ziyaret ve görüşmede General Gouraud "Adana ve Havalisinde gerginliğin yatışmasını sağlayacak bir anlaşma yapmayı

³⁴ ATATÜK, C:II, s. 454

³⁵ ATASE Arş. Kıs 580, D: 38, Fh: 23-3; ATATÜRK, C:II, s. 453.

³⁶ ATATÜRK, C:II, s. 454

³⁷ ÇELİK, Kemal; *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.379.

önerdi. Fakat Haydar Bey, böyle bir anlaşma yapmaya yetkisinin olmadığını söyleyerek, Gouraud'ya bu konuda Ankara'ya başvurması gerektiğini bildirdi.³⁸ Bu görüşmeden sonra General Gouraud telgraf vasıtası ile Mustafa Kemal ile temasa geçti ve Suriye Fransız Yüksek Komiserliği Genel Sekreteri Robert de Caix başkanlığında bir heyeti Ankara'ya gönderdi. Robert de Caix, M. Sovua ve Amiral Le Bon'dan oluşan Fransız heyeti 20 Mayıs 1920'de Ankara' geldi. Ancak Fransız heyet yapılan görüşmelerde Fransız işgal birliklerinin zorda olduğu Antep ve Maraş konusunda görüşmek isteyince görüşme yarım kalmıştır. Zira Mustafa Kemal bütün Fransız cephesini ilgilendirmeyecek bir görüşmeye karşı çıkmıştır. 22 Mayıs'ta tekrar Mustafa Kemal ile görüşen Robert de Caix aslında yanında bulunan ve önceki görüşmesinde gizlediği ve müzakere konusunda yetkili olduğunu gösteren güven mektubunu sunmuştur.

Mustafa Kemal bu görüşmede Fransızların işgal ettikleri milli sınırlarımız dâhilindeki bütün yerleri boşaltmalarını istemiştir. Fakat heyet bu konuda yetkili olmadığını ileri sürerek, hem yöneticileriyle görüşmek üzere Fransa'ya gidebilmek ve hem de kapsamlı bir çözüm için zaman kazanmak adına Mustafa Kemal ile "geçici bir mütareke" ve maddeleri üzerinde anlaşma sağlamıştır.³⁹ 23 Mayıs 1920'de uzlaşmaya varılmış fakat Fransız heyet önemli siyasi konularda Paris'in onayını almak için İstanbul'a dönünce mütarekenin imzası kalmıştır. Robert de Caix geçici mütareke hükümlerini telgrafla Paris'e bildirdi. Bu arada Pozantı'daki Mesnil Taburu'nun Kuva-yı Milliye tarafından kuşatılması üzerine Fransız Parlamentosu durumu değerlendirip 25 Mayıs 1920'de T.B.M.M' ne müracaat ederek geçici mütarekenin imzalanmasını talep etti. Amiral Le Bon 28 Mayıs 1920'de Bursa'dan çektiği telgrafla Fransız Hükümeti'nin "Geçici Ateşkes" hükümlerini onayladığını teyit edince mütareke aynı gün Ankara'da heyetler arasında imzalandı⁴⁰

28–29 Mayıs 1920'de imzalanan bu geçici anlaşma karşılıklı olarak heyetler arasında onaylanır onaylanmaz TBMM Reisi Mustafa Kemal cephedeki Kuva-yı Milliye birliklerine mütareke hakkında bilgi ve talimat içeren bir şifre göndermiştir. Bu şifreye göre mütarekenin şartları şöyle sıralanmaktadır:

"Fransızlarla cereyan eden müzakeratı siyasiye neticesinde bervechi ati hususat kabul edilmiştir;

Madde 1- 29/30 gece yarısından itibaren bütün Fransızlarla tatil-i muhasamat edilecektir.

Madde 2- Pozantı ve Sis'te bulunan Fransız kıtaatı, silahları ve tekmileşya ve malzemeleriyle Adana- Mersin şimendifer hattına çekileceklerdir.

Ayıntap şehri, Fransızlar tarafından tahliye edilecek ve şehir dâhilinde bulunan Fransız kuvveti kasaba haricindeki ordugâhına çekileceklerdir.

³⁸ Aynı.

³⁹ ÇELİK, s.380

⁴⁰ Aynı.

Tatil-i muhasamatın ilk on günü zarfında Pozantı Sis ve Ayıntap'ın tahliyesi hitam bulacaktır.

Madde 3- Muhasamatın tatilinden itibaren ilk on gün zarfında ye dimizde bulunan esirler iade olunacaktır. Fransızlar da gerek siyaseten ve gerek esareten nezdlerinde alıko y dukları Müslümanları bize vereceklerdir.

Madde 4- Adana hav alisi ile Osmanlı Hükümeti arasında serbestçe ve açık muhabere edilecektir.

Pozantı, Sis ve Ayıntap'ın tahliyesi ve üseranın mübadelesi hakkında ayrıca tebligat yapılacaktır. Yalnız Mayıs'ın otuzuncu günü sabahdan itibaren muhasamatın tatili temin olunacaktır".⁴¹

Bu şartlar çerçevesinde yapılan mütarekeyi tatbik için TBMM Hükümeti'ni Umum İçel Kuva-yı Milliye Komutanı Binbaşı Şemseddin ve Kilis Kaymakamı İrfan Bey temsil etmekle görevlendirilmişlerdir. TBMM Reisi Mustafa Kemal bu görevlendirme ile birlikte görevli olmayan diğer cephe kumandanlarının mütarekenin uygulanışında ayrıca taleplerde bulunup müzakere yapmalarını hususunda uyarıda bulunmuştur.⁴² Mütarekenin uygulanışı ve esir mübadelesi hususunda TBMM Hükümeti'ni temsil edecek olan Binbaşı Şemseddin ve Kaymakam İrfan Beylere hükümet tarafından gerekli talimatlar verilmiştir.⁴³

Bu mütareke uygulanmaya girdiği günden itibaren ihtilaflara sebep olmuş ve uygulamada bir takım problemler çıkmıştır. Mesela Osmaniye'deki Kuva-yı Milliye müfrezelerine mütarekeden sonra Fransız kıtaatırca taarruz yapılmıştır. Hatta Fransızlar bu ve benzeri ihlalleri örtbas etmek için Kuva-yı Milliye müfrezelerinin bazı cephelerde Fransız postalarına saldırdığı şeklinde I. TBMM Hükümeti'ne asılsız suç duyuruları yapmışlardır. Diğer yandan Kuva-yı Milliye'nin denetimi altındaki şimendifer hatlarında Fransızların işe ve ikmal maksatlı nakliye yaptıkları ve buna Kuva-yı Milliye'nin müsaade etmediği tespit edilmiştir. Hatta bu tarz ihlaller ve nakliye hususu ile ilgili mütarekede bir hükmün yer almadığı I. TBMM Hükümeti'nce Suriye'deki Fransız Fevkalade Komiseri General Gouraud'ya bildirilmiştir.⁴⁴

Fransızların işe ve ikmal maksatlı olarak tren hattını kullanmak istemeleri mütarekeyi mevcut kuvvetlerini takviye etmek için yaptıklarını açıkça göstermektedir. Yalnız Kuva-yı Milliye müfrezeleri bu ihlallere müsaade etmeyecektir.

Diğer yandan işgal muntkasında Ermeniler Fransızlardan yüz bularak Müslüman ahaliye karşı mezalime devam etmişlerdir. I. TBMM Hükümeti bu hususu da protesto ederek bu ve bunun gibi ihlallerden dolayı mütareke şartlarına uyulmaması halinde Türk tarafının mesul olmayacağını bu mezalimler vesilesiyle halkın galeyana halinde olduğunu General Gouraud'ya bildirmiştir.⁴⁵

⁴¹ GENÇ, a.g.m, KM, S. 87, s. 24

⁴² HTVD, S. 14, Aralık 1955, ves: 370

⁴³ HTVD, S. 14, Aralık 1955, ves: 371

⁴⁴ Aynı

⁴⁵ HTVD, S. 14, Aralık 1955, ves: 372

Fransızlar bu mütarekeye rağmen Adana'daki Vali Cemal Bey ve Kuva-yı Milliye taraftarı eşrafı tutuklayarak eşrafı Adana sınırları dışına sürdüğü gibi Vali Cemal Bey'i de İstanbul'a sürdürmek için Mersin'de gözetim altında tutmuşlardır. Mütareke ahkâmına aykırı bu tavırlardan vazgeçilmesi hususunda Adana'daki Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanı Albay Brémond uyarılmıştır.⁴⁶ Bütün bunlara ilave olarak Mersin'deki İşgal Kuvvetleri Komutanı Güvernör Anfré yine mütareke şartlarına aykırı olarak Fransız işgal muntakası ile Kuva-yı Milliye müfrezelerinin hâkim olduğu bölgeler arasında bir tarafsız bölge teşkil edilmesini yani Kuva-yı Milliye müfrezelerinin işgal sınırlarından biraz geri çekilmelerini istemişlerdir. Ancak Yüzbaşı Emin Resa Bey bu istekleri reddetmiştir.⁴⁷

20 Günlük Geçici Mütareke'nin Fransızlar tarafından böylece ihlali yetmemiş gibi birde Müslüman ahali üzerinde yalan yanlış propaganda başlatmışlardır. Adana'da Fransız işgal kuvvetleri komutanlarından General Dufieux imzasıyla bir beyanname yayınlanmış ve bu beyanname de mütarekenin Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile ve Beyrut'a gönderdiği temsilciler vasıtasıyla imzalandığı şeklinde yalan bilgiler verilmiştir. Bu beyanname ile Fransızlar hala güçlü olduklarını ve Kuva-yı Milliye'nin zor durumda olduğu intibasını vermek istemişlerdir. Bu beyanname ile işgal muntkasındaki halkın kurtuluş ümidi kırılmak istenmiştir. Bu yanlış ve gerçeklere aykırı propagandalardan vazgeçilmesi ve bu yanlış bilgilerin tekdiz edilmesi hususu, General Gouraud'un 8 Haziran 36 (1920) tarihli tel'ine Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal'in cevabı tel'inin "İsmet" imzalı ekinde talep edilmiştir.⁴⁸

Mütareke şartları içinde Pozantı ve Sis'teki garnizonların boşaltılması hususu yer alıyordu. Ancak Pozantı'daki Mesnil Taburu zaten daha anlaşma imzalanmadan Kuva-yı Milliye tarafından teslim alınmıştır. Pozantı bu suretle boşalırken Sis'i Fransızlar kendileri boşalttılar. Ancak Sis'i Kuva-yı Milliye'ye teslim etmeyip ellerindeki silah ve cephaneyi de Ermenilere terk etmek suretiyle asi Ermeni çetelerine teslim ettiler.⁴⁹

Bu mütareke denen fazla rahatsız olan taraf Ermeniler olmuştur. Zira Ermeniler, Fransız işgalini kullanarak Çukurova'da bir Ermeni Krallığı kurmak istiyorlardı. Ancak Kuva-yı Milliye'nin işgallere karşı cephedeki başarıları ve siyasi açıdan 20 Günlük Mütareke'nin imzalanmış olması bütün bu planları alt üst etmiştir. Hatta kendi kendilerine bu mütareke den sonra Adana'da krallık ilan etmişlerse de bunda da başarılı olamamışlardır.⁵⁰

Fransa bu geçici barışta pek samimi olmadığını ve cephedeki kuvvetlerini takviye etmekten başka bir niyet taşımadığını mütareke şartlarının ihlaline müsaade etmesi ile açıkça göstermiştir. Ancak Fransızların böyle bir tavır sergileyebileceği

⁴⁶ ATASE Arş. KLS: 580, D: 38, Fh: 13

⁴⁷ HTVD, S. 14, Aralık 1955, ves: 370

⁴⁸ Aynı

⁴⁹ SARAL – SARAL, s. 14

⁵⁰ GENÇ, a.g.m, s. 25

dikkate alınarak ve bu barışın geçici olduğu da göz önünde bulundurularak Kuva-yı Milliye müfrezelerinin takviyesine gayret edilmiştir. Mütarekenin birinci günü yani 31 Mayıs 1920'de, Erkan-Harbiye Riyaseti cephedeki Kuva-yı Milliye komutanlarına gönderdiği şifreli talimatta mütarekenin bitiminden sonra Adana, Tarsus ve Mersin'in zaptı için umumi bir taarruz yapılacağını bildirmiştir. Dolayısıyla mütareke günlerinde gerekli hazırlıkların yapılmasını, bütün eli silah tutan ahalinin Kuva-yı Milliye'ye iştirakinin temin edilmesini istenmiştir. Ayrıca bu umumi taarruz için müfrezelerin silah, cephane ve top ihtiyaçlarının tespit edilerek Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ne bildirilmesi istenmiştir.⁵¹ Bu talimat doğrultusunda bölgedeki Kuva-yı Milliye müfrezelerinin hazırlıkları devam etmiş ve ahalinin daha yoğun bir şekilde Kuva-yı Milliye'ye iştiraki temin edilmiştir.

Neticede her iki tarafın da bu mütarekeyi kalıcı barış için bir adım olarak görmeyip sanki bir soluklanma bir hazırlık faslı olarak yorumladığı açıkça ortadadır. 20 Günlük Mütareke siyaseten I.TBMM Hükümeti ile Fransa arasında tesis edilecek kalıcı barış için mühim bir adım, önemli bir yakınlaşma olarak görülebilir. Ancak yukarıda izah ettiğimiz hususlar bu yakınlaşma ve uzlaşmanın askerî açıdan henüz tesis edilmediğini hatta edilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

TBMM Hükümeti ile Fransa arasında yapılan bu 20 Günlük Geçici Mütareke'nin daha ilk günlerden itibaren Fransızlarca ve onların himaye ettiği Ermeniler tarafından ihlal edildiğini ifade etmiştik. Bu ihlallere I.TBMM Hükümeti uyarılarla karşılık verip Kuva-yı Milliye tarafından silahla mukabele edilmesini engellemiştir. Yalnız daha mütarekenin süresi dolmadan yapılan öyle bir ihlal vardır ki bu mütarekenin süresini doldurmasına fırsat bırakmamıştır. Bu ihlal 8 Haziran 1920'de Karadeniz Ereğlisi'nin Fransız gemilerince bombardıman edilip daha sonra işgal edilmesidir.⁵² Karadeniz Ereğlisi'nin işgali karşısında I.TBMM Hükümeti hemen diplomatik yollardan meseleyi çözmek istemişse de Fransızlar bu işgali haklı göstermek için 20 Günlük Geçici Mütareke'yi sanki iki hükümet arasında değil de Adana ve havalisindeki Kuva-yı Milliye komutanları ile Fransız komutanları arasında yapılmış bir anlaşma olarak yorumlamaya çalışmışlardır.⁵³ Ancak daha öncede izah ettiğimiz gibi bu mütareke Ankara'da TBMM Hükümeti ile Fransızların Suriye Fevkalade Komiseri Gouraud'nun temsilcisi Robert de Caix arasında imzalanmıştır. Bu anlaşmayla ilgili müzakerelerde ve anlaşmanın imzalanmasında hiç bir Kuva-yı Milliye komutanı bulunmamıştır. Dolayısıyla ile bu anlaşma sadece Adana – Mersin ve havalisindeki cepheyi ilgilendiren bir mütareke olmayıp bütün Fransız cephelerini ve Misak-ı Milli sınırlarını ihtiva eden bir çerçeveye sahiptir.

Mütarekenin bu şekilde ihlalinde mütarekenin batı kamuoyundaki etkilerinin de tesiri olduğu muhakkaktır. Özellikle Fransız kamuoyunda bu mütareke ile ilgili

⁵¹ ENER, s. 136

⁵² SARIHAN, Zeki; *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. III, Ankara 1993, s. 75

⁵³ ENER, s. 135

olarak bir zihinsel karmaşanın olduğu ve mütarekenin farklı farklı algılandığı görülmektedir. “Birçok Fransız gazetesine göre mütareke ‘Fransa’nın Antep galibiyeti’, La France Militaire gazetesinde yazan General Mallerterre’e göre ise ‘Pozantı yenilgisinin’ sonucu idi”⁵⁴. Mütareke Fransız basınında olumlu karşılandı. “Le Temps, ‘çok şükür, Fransa Türklerle bir mütareke imzaladı; Fransa onların bir karış toprağına göz dikmiyor ve bu savaşa askerlerinin ve parasının karıştırılmasını isteme hakkına sahiptir’. Le Progres (de Lyon) ise mütareke ile Fransa’nın ‘asi Anadolı hükümetini tanımış olduğu’ kanısında idi”⁵⁵. Fransa’yı Karadeniz Ereğli’sinin işgali suretiyle mütarekenin ihlaline sevk eden temel faktör mütarekenin Fransız kamuoyunda bir yenilgi olarak algılanmasıdır. Ayrıca bu mütareke ile Fransa’nın I.TBMM Hükümeti’ni tanımış olması gerçeği Fransa’yı müttefikleri nazarında zor duruma düşürmüştür. Bunun içindir ki Adana’da General Dufieux imzası ile bildiri yayınlayıp anlaşmanın Mustafa Kemal’in isteği ile ve görevlendirdiği kişiler aracılığı ile Suriye’de imzalandığı yalanını propaganda etmişlerdir. Fransız hükümeti gerek müttefiklerine karşı ve gerekse kendi kamuoyundaki başarısızlık değerlendirmelerine karşı durumunu kurtarmak için Ereğli’ işgal etmiştir.

Ereğli’nin işgali ve diğer ihlaller mütarekenin Fransızlarca ihlal edildiğini ortaya koymaktadır. Fransızlar hem Ereğli’yi boşaltmamakta direniyorlar hem de yeni ihlallere göz yumuyorlardı. Bütün bu olup bitenleri değerlendiren I.TBMM Hükümeti mütarekeye körü körüne sadık kalmanın gereksiz olduğu inancı ile harbe yeniden başlanması kararına varmıştır. Adana ve havalisinde harp yeniden başlarken yaklaşık beş gün sonra Yunan işgal birlikleri de İngiltere’nin izni, desteği ve Fransa’nın da onayı ile işgal alanını genişlemeye teşebbüs ederek Bursa ve İzmit’e doğru ilerlemeye başlamıştır. Gerek Yunan ileri harekâtını onaylaması gerekse Ereğli’yi işgali Fransız hükümetini içine düşüğü ikilemden kurtaramamış ve hatta anlaşmanın ihlali hususunda Fransız hükümetinin suçluluğu Fransız kamuoyunca kabul edilmiştir. Zira Le Temps, Mustafa Kemal’in mütarekeyi bozulmuş olarak yorumlamasını mantıklı buluyor, Fransız hükümetini hem Türklerle anlaşmak hem de Yunan saldırısına izin veren İngiliz hükümetinin kararına katılmak gibi ‘başarısızlığa mahkûm iki politikayı’ aynı anda yürütmek istemekle suçluyor”⁵⁶.

Nihayetinde TBMM Reisi Mustafa Kemal 12. ve 13. Kolordu kumandanlıklarına, Antep Kuva-yı Millîye Komutanı Recep Beye, Umum İçel Kuva-yı Millîye Komutanlığı’na atanan Binbaşı Şemseddin Bey’e ve Kilis Kaymakamı İrfan Beye 16 Haziran 1920 de gönderdiği bir şifre ile Geçici Mütareke’nin Fransız’lar tarafından ihlal edildiğini bildirmiştir. Bu tebligatta muhasamatın 18–19 Haziran gece yarısından itibaren bütün Fransız Cephesi’nde yeniden başlatılması emrini de

⁵⁴ AKYÜZ, s.188.

⁵⁵ Aynı.

⁵⁶ Aynı.

vermiştir.⁵⁷ Bu emir doğrultusunda mütareke zamanından önce sona ermiş ve Fransız Cephesi'nde muharebeler yeniden başlamıştır.⁵⁸ Mustafa Kemal 16 Haziran tarihinde Kuva-yı Milliye kumandanlarına gönderdiği "harbin yeniden başlatılması" talimatına ilave olarak Suriye'deki General Gouraud'ya da bir telgraf gönderip geçici mütarekenin Fransızlar tarafından nasıl ihlal edildiğini izah ederek, harbin yeniden başlatılmasından dolayı mesuliyetin Fransızlara ait olduğunu da bildirmiştir.

SONUÇ

"20 Günlük Geçici Mütareke" İTBMM Hükümeti'nin daha kuruluş aşamasında imzaladığı bir uluslararası anlaşma olması dolayısıyla önem taşımaktadır. Her ne kadar anlaşma normal süresinden önce nihayet bulmuşsa da geçici bir niteliğe sahip olması dolayısıyla bu durum zaten beklenen bir neticedir. Burada Fransa'nın anlaşmayı imzalamış olmaktan kaynaklanan bir pişmanlık içinde olduğu pekâlâ gözlemlenebilmektedir. Zira diğer müttefiklerini ve onlarla birlikte yürütülen işgal politikalarını bir kenara bırakıp İTBMM Hükümeti ile masaya oturmuşlardır. Muhtemeldir ki bu geçici anlaşmadan müttefiklerini başlangıçta haberdar edip onları bilgilendirmemiştir.

"20 Günlük Geçici Mütareke" İTBMM Hükümeti için bir siyasi başarıdır. İTBMM Hükümeti bu başarıyı Güney Cephesi'nde işgalcilerle karşı cansiperane bir şekilde her türlü imkânsızlığa rağmen mücadele eden Kuva-yı Milliye müfrezelerine borçludur. İşgal birliklerinin silah ve diğer askeri teçhizat imkânı Kuva-yı Milliye müfrezelerinin imkânları ile mukayese edilemez. Bunun içindir ki Marş'ta, Urfa'da kazanılan zafer ve Mersin, Adana ve Antep'te gösterilen direnç ve mücadele anlamlıdır. Zaten Kuva-yı Milliye'nin bu kadar imkânsızlıklar içerisinde gösterdiği bu direnç Fransız işgal birliklerini ve bu birliklerin komutanlarını endişelendirmiştir. Bu endişelerin ve kaygıların eseri olarak Fransız işgal birlikleri önce İstanbul'dan bir heyeti Ankara'ya gönderip anlaşma zemini aramışlardır. Bu ilk temas sonuçsuz kalırken diğer yandan cephede Fransız işgal birliklerinin sıkıntıları artmaya devam etmiş ve Pozantı'daki taburları mahsur kalmıştır. Binbaşı Mesnil Komutasındaki taburun mahsur kalması ve cephenin diğer bölgelerindeki olumsuzluklar Fransa'yı yeni bir müzakere zeminine çekmiştir. Suriye'deki Fransız işgal kuvvetlerinin komutanı General Gouraud'yu temsil eden Yüzbaşı Robert de Caix Ankara'ya gelerek hem müzakereleri yapmış ve hem de anlaşmayı imzalamıştır. Bu sonuç Kuva-yı Milliye'nin Ocak 1920'den itibaren sürdürdüğü mücadelenin bir sonucudur. İTBMM Hükümeti göreve gelir gelmez uluslararası ilişkileri geliştirme gayretine girmiş ve Sovyet Rusya ile temasa geçmiştir. Öncelikle tarafsız devletler nezdinde diplomatik tanınma mücadelesi verilirken Fransa ile yapılan

⁵⁷ HTVD, S. 14, Aralık 1995, ves: 373

⁵⁸ HTVD, S. 51, Mart 1965, ves: 1177; ATATÜRK, c. II, s. 454

bu anlaşma sürpriz bir gelişme olmuş ve büyük memnuniyet uyandırmıştır. Bu anlaşmayı müteakiben Haziran 1920’de biri ticari, bir diğeri de askeri iki İtalyan heyeti anlaşmalar yapmak üzere Ankara’ya gelmişlerdir.⁵⁹ Fransa ile diplomatik temasa ilave olarak İtalyanların da Ankara’yla diplomatik ilişkilere başlaması, I.T.B.M.M Hükümeti’nin siyasi tanınmışlık meselesinde iyi bir mesafe kat ettiğini ortaya koymaktadır. İtilaf Devletleri ittifakının üyesi olan Fransa ile yapılan bu anlaşma mahiyeti ve içeriği her ne olursa olsun Kuva-yı Milliye’ nin ve I.T.B.M.M Hükümeti’nin doğru yolda olduğuna işaret etmektedir.

I.T.B.M.M Hükümeti’nin bu diplomatik başarısı Fransa için bir başarısızlık ve siyasi bir mevzi kaybıdır. Bunu içindir ki Fransa bu anlaşma ile ilgili gelişmeleri kendi kamuoyundan saklamaya çalışmıştır. Daha sonra söz konusu anlaşmadan Fransız kamuoyunun ve diğer müttefiklerinin haberi olunca, anlaşmanın I.T.B.M.M Hükümeti’nin isteğiyle yapıldığı şeklinde bir propaganda başlatmıştır. Şurası muhakkak ki Fransa’nın askeri başarısızlıkları zaten Fransız kamuoyunda işgal politikalarının sorgulanmasına vesile olmuştur. Fransız işgal kuvvetleri ve Fransız hükümeti aleyhinde oluşan kamuoyu eleştirilerinden kurtulmak için bir yandan yanlış bilgilendirme ve propaganda yaparken diğer yandan Karadeniz Ereğli’sini işgal ederek hala güçlü olduğu ve Ankara ile bir anlaşma yapmadığı izlenimi vermeye çalışmaktadır. Fransız kamuoyunda Türklerle savaşı istemeyen ve barışa meyilli olan oluşuma karşı hala yanlış bilgilendirme yapılmakta ve Fransızların Kiliky a’ dan çekilmesi halinde Gayr-i Müslimlerin katledileceği ima edilmektedir. Bizat Fransa Başbakanı Briand bu imayı apmakta ve Çukurova’da yaşanan süreçten, kendilerinden önceki İngiliz işgal dönemi uygulamalarını “İskoç duşu” benzetmesiyle- so rumlu tutmaktadır.⁶⁰

Karadeniz Ereğli’sinin işgali bu anlaşmanın erken sona ermesine vesile olmuştur. Zaten geçici olmak kaydı ile yapılmış süreli bir anlaşmadır. Ancak Ereğli’nin haksız işgali ve diğer ihlaller olmasa idi taraflar için anlaşmanın süresinin uzatılması bile gündeme gelebilirdi. Bütün bu gelişmeler gösteriyor ki kalıcı barış için I.T.B.M.M Hükümeti’nin ve Kuva-yı Milliye’ nin hatta daha sonra ordumuzun daha etkili ve daha büyük zaferlere ihtiyacı vardır. Bu tarihi süreç göstermiştir ki ordumuz zaferler kazandıkça meclisimiz ve hükümetimiz siyasi kabule mazhar olmuşlardır. Ancak bu süreçte İtilaf devletleri içinde ilk kalıcı barışı yaptığımız devletin Fransa olmasında ilk siyasi temasa geçtiğimiz ve ateşkes imzaladığımız devlet olmalarının rolü büyüktür.

⁵⁹ DURU, Orhan; *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye’nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001s.98.

⁶⁰ JAESCHKE, Gotthard; *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.212.

KAYNAKLAR

A-Arşiv Belgeleri ve Vesikalar:

- ATASE Arş. KLS: 240, D: 8, Fh: 11
- ATASE Arş. KLS: 308, D: 26, Fh: 3
- ATASE Arş. KLS: 310, D: 27, Fh: 62
- ATASE Arş. KLS: 580, D: 38, Fh: 13
- ATASE Arş. KLS: 580, D: 38, Fh: 23-3
- HTVD, S. 14, Aralık 1955, ves: 370
- HTVD, S. 14, Aralık 1955, ves: 371
- HTVD, S. 14, Aralık 1955, ves: 372
- HTVD, S. 14, Aralık 1955, ves: 373
- HTVD, S: 21, Ves: 780.
- HTVD, S: 33, Ves: 830
- HTVD, S. 51, Mart 1965, ves: 1177

B-Telif ve Tetkik Eserler:

- AKŞİN, Aptülâhat, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- AKYÜZ, Yahya; *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuyou*, Ankara 1988.
- ASLAN, İzzet; *Atatürk Silifke'de*, Adana, 1981.
- ATATÜRK, M. Kemal; *Nutuk, C-I ve C-II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.
- BAYUR, Yusuf Hikmet; *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Türk Tarih Kurumu Yayınmevi, Ankara, 1973
- ÇELİK, Kemal; *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999
- DURU, Orhan; *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.
- ENER, Kasım; *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi*, Ankara, 1996.
- GENÇ, Şeref; "20 Günlük Mütarekenin İç Yüzü", *Kuva-yı Milliye Dergisi*, S. 89, Mersin 1968.
- JAESCHKE, Gotthard; *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.212.
- Kurtuluş Savaşı'nda İçel Tarihini Yazma Komitesi; *Kurtuluş Savaşı'nda İçel*, İstanbul, 1971.
- SARAL, A. Hulki-SARAL, Tosun, *Vatan Nasıl Kurtarıldı?* Ankara 1969.
- SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. III, Ankara 1993.
- TANSEL, Selahattin; *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c. I, II, III, IV. İstanbul, 1991
- YALÇIN, Durmuş (ve diğerleri); *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, AKDİTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara. 2000.
- YILDIRIM, Cihat; *Milli Mücadele Döneminde İçel Sancağı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1998.

